

11722

ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

Др. ЛЬОНГІН ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА.

ВІДЕНЬ 1915.

НАКЛАДОМ „СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ“.

З ДРУКАРНІ АД. ГОЛЬЦГАВЗЕНА У ВІДНІ.

Самостійна Україна.

Велика війна, що саме ведеть ся, видвигнула в Європі нове національне питання — питання сотворення **самостійної української держави**. А недавні ще ті часи, коли про Україну та Українців мовчала не тільки вся Європа, але й не-далекі сусіди не мали про неї майже ніякого поняття або що найбільше мали цілком помилкове поняття, буцім-то „Малоросія“ се частина одного великого „руського“ народу від Карпат аж по Камчатку. Що більше: недавен ще час, як самі Українці не сміли навіть подумати про державну незалежність України — так далеко стояла ся думка відпонури і темної української дійсности. А то ще й сьогодні чимало таких малодушних синів неньки-України, що й самі не хочуть повірити в будущу волю, силу і славу України, та й другим братам своїми зневіреними речами їх віру відбирають?! . . .

А всеж таки яка велитенська різниця між тим, що було ще недавно, а що сьогодні на свої-ж очи оглядаємо! І світ говорить про українську справу і самі Українці інакше про неї заговорили, ніж досі звикли говорити. Не за українські пісні чи вишивання, не за український театр чи аматорську виставу, не за українські галушки, наливку, тропак чи сині шаравари, навіть не за українські газети, не за „Просвіти“ чи за українську школу, не за поділ Галичини чи за „автономію“ України йде сьогодні розмова, а — за **самостійну українську державу**.

Так, браття! за українську державу — самостійну і від нікого незалежну!

Думку ось-такої **самостійної** України вивісив на своїм прапорі „Союз визволення України“, організація російських Українців. Визнає її й „Українська Національна Рада“, організація всіх галицьких Українців без ріжницї партій. Визнають її й американські Українці. Одним словом: всі Українці, що їм не затикає рота московько-самодержавий кулак, заявили не інакше, як тільки за сотворенням чи пак за відновленням самостійної української держави.

А може й справді се якась недосяжна мрія та химера отся „Самостійна Україна“? Може справді правда за „Києвлянином“, за Савенком, графом Бобрінським, єпископом Евлогієм та іншими „об'єдинителями“ й „істинно-руськими людьми“, а як не за ними, то бодай за „Рєчию“, Мілюковим, Родічевим та за другими російськими лібералами й поступовцями, що кажуть Українцям вдоволяти ся українською мовою в школах, земстві та суді, не допускаючи навіть „автономії“ України? — Погляньмо за сим в минувшину та сучасність України.

* * *

Кажуть „об'єдинителі“ — а то й не „об'єдинителі“, але й російські кадети-ліберали і поступовці — буцімто колись в обох „племен“ (Великоросів і Малоросів) була одна спільна держава; буцімто спадкоємцем її стало опісля московське царство та буцімто вкінці „Малоросія“, угнетена Польщею, „вернула“ опісля знов до одної спільної „руської“ держави. Чи правда се?

Історія — справдішна, вірна, а не на московське копито перевернена історія — навчає нас якраз чого іншого. [Найстарша Несторова літопись розказує нам про київських князів зперед тисячи літ (Олега, Ігоря, Ольгу, Святослава, Ярополка, Володимира Великого, Святополка, Ярослава Мудрого, Ізяслава), про їх державу на Україні (в Києві, Чернигові, Переяславі, Овручі і т. д.), про їх походи на Візантію-Царгород, — але також і про їх походи проти „Радимичів“ та „Вятичів“, мо-

сковських предків на горішній Оці, яких Українці-Кияне (тоді „Русию“ звані) мечем підбивали та дань з них брали. Підбив їх у перше Святослав, а наново мусів теж саме робити Володимир Великий, опісляж Ярослав Мудрий. Значить: не хотіли ті московські пращурі носити київського, українського ярма, не хотіли підлягати „Руси“-Киянам. Якже помер Ярослав Мудрий, так один з його синів дістав в спадщині як свій „уділ“ отсі пра-московські землі: Суздаль і Володимир на Клязмі. Від сього часу вони й ніколи не вернули вже під київську владу. Почували вони себе чимось окремішним від Київа, від України, від „Руси“. Їх-же силою підбито (Святослав) і силою повертано, як вони від України-Руси відривались (Володимир Великий і Ярослав Мудрий). Якже вони дістали своїх окремих князів, хоч і з київського роду, так і остали окремо. Вся їх спільнота з Київом не тревала й сотні літ, бо за сей час аж двічі треба було їх наново підбивати — між тим, як державна спільнота Чернигова, Переяслава, Овруча, Володимира Волинського чи Перемишля з Київом тривала яких 450 літ. Значить: всі українські землі творили в давнині одну державу мало не пів тисячі літ — московські-ж землі (і то лиш західна частина їх) належали до київсько-української держави як підбита земля тільки 100 літ тай то з перервами. Літопись Несторова й толкує нам причину сього: вона каже, що Радимичі і Вятичі були „от Ляхов“, себто иньшого коріня та иньшої мови, ніж Кияне та взагалі Українці.

Не було в давні княжі часи й ніякої спільности в мові та письменстві між високо-культурною Русією-Україною і дикою ще тоді Московщиною. „Обединителі“ кажуть, буцімто всі старі київські літописи, закони („Правда Руська“), поеми („Слово о полку Ігоря“ і т. д.) були спільною власністю „Малоросів“ і „Великоросів“. Се неправда. Всі ті твори писали тільки самі Українці старо-українською мовою, котра лишень через те в дечім схожа з теперішною „великорусскою мовою“, що було в ній багато т. зв. „церковно-славянщини“ та правопис її був церковно-славянський, що в церкві спільне всім православним Славянам (Українцям, Москалям, Білорусам, Сербам і Болгарам).

Так само незгідне з історичною правдою, буцімто московське царство стало спадкоємцем давньої київської держави. По правді прямим спадкоємцем великих київських князів була литовська династія Гедиминовичів, а спадкоємцем нашої старої держави IX—XIV віку стала держава литовсько-українська з половини XIV віку до кінця XVI-ого. Гедиминовичі (інакше звані „Ольгердовичами“) зукраїнчилились та їх держава була переважно українська. Вона обіймала всі українські землі (крім Галичини, яка припала Польщі), а мова українська (підмішана трохи білорусиною) була її урядовою і письменсько-шкільною мовою. Отся литовсько-українська держава воювала головню з Московщиною, при чім найславнійшими воєводами литовсько-українських князів були Українці: князь Острожський, Ходкевич, князь Сопіга, князь Глинський і т. д. В сїм часі не тільки не було між Україною і Московщиною ніякої спільноти, але навпаки була непримирима ворожнеча та майже безперервна війна. В українських літописях і письмах сього часу (XIV—XVI віки) вважається Москалів за ворожих чужинців, а так само знов тодішні Москалі ненавиділи нас, як щось їм цілком чуже і вороже. І мови спільної та письменства спільного між Україною і Москвою тоді (XIV—XVI віки) не було, наші писання не допускано до Московщини, а Московщина була за-темна, щоб її писання були цікаві культурнійшим Українцям.

Неправда вкінці, буцімто „Малоросія“ опісля, за Богдана Хмельницького, „вертала“ до „спільної, русскої“ держави. Повстання та бунти українського козацтва з першої половини XVII віку мали свою причину в тім, що литовсько-українська держава увійшла (1569 року) в спілку (т. зв. люблинську Унію) з Польщею та що ся спілка віддала Україну під лядське ярмо, бо всі українські землі відлучено тоді від Литви, а прилучено прямо до Польщі. Українці боронились проти польського натиску школою, письменством, організацією, брацтвами і т. д., а як се не помагало, так хапали за зброю, опираючись об українську козачину. В тих боротьбах з Польщею Українці находили поміч скорше в царгородських патріярхів, молдавських „госпо-

дарів“ (князів) або й у Татар, ніж в Московщині. Стоячи осторонь від сеї смертельної боротьби України з Польщею, Московщина засвідчала найкраще, що Україна чужа їй, а вона чужа Україні.

Так само осторонь стояла Московщина від великого повстання Богдана Хмельницького проти Польщі. Помагали Хмельницькому не Москалі, а Татари. Цілю Хмельницького було вибити зпід Польщі весь український нарід, збудувати наново самостійну українську державу. — „Вибю я з лядської неволі“ — говорив Хмельницький до польських послів — „увесь народ руський“ (се значило в нас по тодішньому „український“). — „Не хочу я вашої Польщі, доволі буде з мене землі в моім князівстві руськім“ (себто „українськім“). — „За Божою ласкою я тепер єдиновладний самодержавець руський (себто „український“). — „Не знаю, як се скінчить ся, як мої козаки не вдоволять ся .. своїм удільним князівством“. — А його полковник Джеджалій говорив до сих послів: „Виженемо вас, Ляхи, за Вислу, а нам наша Україна нехай останеть ся.“ — Значінне сих слів ясне: Хмельницький та його старшина говорили про свою самостійну українську державу, а про злуку з Москалем і не думали.

Колиж Богдан Хмельницький пішов опісля таки на спілку з Московщиною, так зробив він се не з доброї волі, анї не з серця до Москви, а з konieczности, з мусу. Хмельницький зміркував по кількох роках боротьби з Польщею, що сам її не побідить. Тому оглянув ся за союзником. Хмельницький звернув ся вперше не до Москви, а до Туреччини, до султана та зробив з Туреччиною таку умову, яку опісля заключив з Московщиною: став під турецький протекторат (опіку). Колиж турецький султан не вспів спонукати свого підданця, кримського хана, до щирої помочи Україні, тоді Хмельницький зміркував, що на Туреччину годі числити та зробив з Москвою таку саму умову, як перше з Туреччиною, аби тільки мати поміч проти Польщі.

Москва зразу не похочувала мішати ся в сю справу — новий доказ, що їй Україна була чужа і байдужа. Аж по трьох

літах стала між Україною і Московщиною умова (в Переславі 1654 року), що Україна захоче свою повну державну незалежність, своє військо, свій скарб, зносини з чужими державами, свої закони, свого гетьмана і свою управу, а тільки проти спільних ворогів Україна з Московщиною мають разом виступати. Значить: Україна не „вернула“ до спільноти з Москвою, ані не „злучилась“ з нею в одну державу, але на дальше остала самостійною державою та тільки „під протекцією“ царя — так само як передше ще мала оставати під „протекцією“ султана.

Що Хмельницький вважав Москву чужою, а не рідною та що він і не думав „лучитись“ з нею в одно, засвідчають також дальші три літа його володіння. Москва гляділа на Україну як на чужу землю, яку вона бажала захопити в свої руки. Тому вона поза плечима Хмельницького змовлялась з Польщею та не хотіла помагати Хмельницькому щиро до того, щоб решту українських земель (Волинь, Холмщину та Галичину) визволити зпід Польщі і прилучити до України. Москва прямо не бажала собі сильної української держави. Хмельницький скоро зміркував се та злучив ся тоді з шведським королем Карлом X проти Польщі, хоч Москва була саме в союзі з Польщею проти Швеції. Карло X остерігав тоді Хмельницького правдиво, що „Москва не стерпить вольного народу українського побіч себе“. Царь напирив на Хмельницького, щоб сей відступив від союзу з Швецією, але Хмельницький рішив з Москвою цілком порвати і прийняти „протекцію“ Швеції. Він післав Шведам поміч в силі 30.000 козаків під отаманством полковника Ждановича. На жаль Хмельницький помер несподівано (1657 року) серед тої справи, не довівши їй до кінця. Все девятилітнє гетьманованне Хмельницького й уся його політика є одначе доказом, що він змагав оборинити повну незалежність державну України не тільки від Польщі, але й від Москви. Його союз з Москвою се було тільки шуканне помочи в потребі, тає само як передше союз з Татарвою чи з Туреччиною, а опісля зі Швецією. Не було се ніяке підданство, ніяка „злука“ з Москвою і ні-

який „поворот“ до „спільної рускої держави“. Про все те він і не думав, а видумали все те щойно недавно московські „обєдинителї“-націоналісти (московські історики Соловєв і Погодін, редактор Катков, граф Бобрїнський, редактори Піхно, Савенко, Меншіков і т. д.) та вложили йому в його думки те, чого він саме найбільше жахав ся. Хмельницький думав тільки про самостійну українську державу, писав ся все гордо „гетьманом України“ та володїв у нїй як український володарь до останньої хвилї свого життя. Тому плакала по нїм гірко вся „річ-посполита українська“, як говорив над його труною „писарь“ (себто: державний секретарь) Зорька.

* * *

Відносини між Україною і Московщиною, що настали по смерти Богдана Хмельницького, є дальшим доказом, що неправда се, буцїмто Україна прилучилась до Московщини радо як рідна до рідної. Наслїдник Хмельницького, гетьман Іван Виговський — дуже розумна та високо патріотична людина — бачучи лихі замисли Московщини проти державної незалежності України, пірвав з Москвою, розбив Москалів під Конотопом на прах та заключив з Польщею 1658 року Гадяцьку умову, силою котрої Україна увійшла в спілку як третя рівнорядна держава („Велике князівство руське“ — назва з давньої ще київської давнини!) побіч Польщі та Литви. Але нарід був ворожий Польщі, не вірив Ляхам і ся спілка не могла вдержатись. Наслїдник Виговського, гетьман Юрко Хмельницький, відновив зразу спілку з Москвою, а далі відступив від неї та пішов знов на спілку з Польщею. Польща і Москва пішли тоді війною проти себе та стали битись на Україні. Юрко Хмельницький мав за слабу голову вивести сьому конець та зрік ся гетьманства (1663 року). Аж тоді счинилась біда: всякі честилюбиві люде стали рватись за гетьманську булаву, з чого скористувались лихі сусїди, Польща і Москва. Виробилось тепер таке, що стало двох гетьманів: польський ставленик Тетеря на Правобережї, а московський прислужник

Брюховецький на Лівобережжі. Настав ще гірший заколот, бо Тетеря при помочи Польщі став воювати Лівобереже, а Брюховецький при помочи Москви Правобереже. Край руйнував ся. Самі Українці різались між собою. Москва і Польща зміркували, що їх спільний інтерес Україну поділити, та в Андрусівськєм договорі (1667 р.) погодились поміж собою, щоб Україну поділити між себе вздовж Дніпра. Отсей Андрусівськєй договір рівнож доказує, що Московщина не вважала України за рідну сторону. Інакше не шматувалаб її на спілку з Ляхами. Андрусівськєа умова отямила знов Українців і вони зібрались боронити своєї незалежности та згуртувались довкола славного гетьмана Петра Дорошенка. Дорошенко з'єднав знов усю Україну Хмельницького в одну, незалежну державу (1688 року). Дорошенко зірвав і з Польщею і з Москвою та пошукав помочи там, де шукав її вже Богдан Хмельницький: в Туреччині. Стала умова між Дорошенком і Туреччиною, що султан Магомет IV має помогти Дорошенкови визволити всіх Українців зпід Польщі і Москви та злучити в одну українськєу державу. Але Татаре, що прийшли в поміч Дорошенкови, пљондрували Україну. Се відхилило нарід від улюбленого зразу Дорошенка. Дорошенко зрік ся тоді булави (1676 року), а Україну знов поділено на два гетьманства. Правобереже, замінене майже в пустиню, підлягало то Польщі то Туреччині, — Лівобереже, де гетьманував Самойлович, підлягало Московщині. Сей час назвав нарід „Руїною“.

Події всього часу від Хмельницького до Дорошенка доказують, що Українці всіми силами хотіли боронити єдність та державну незалежність України, але за-богато мали кругом ворогів (Польщу, Москву, Татарву), щоби серед них устояти.

* * *

Останнім, хто з оружєм в руках пробував оборонити від Московщини державну незалежність України був гетьман Іван Мазепа, наслідник Самойловича. Він гетьманував саме тоді,

як у Московщині запанував царь Петро I, що став перетворювати московське царство в теперішню російську імперію. Петро I й задумав знищити державну автономію України до решти. Мазепа розумів се, що скорше чи пізнійше прийде до смертельної боротьби України з Москвою. І він літами готовив ся до сього: заводив лад і освіту на Україні, будував школи, друкарні і церкви, обсаджував полковничі та сотенні уряди своїми довірениками, заводив карність та послух українській влади, не терпів неслухняности та неладу, поширив гетьманську власть і на Правобереже, а як йому на заваді став полковник Семен Палій, Мазепа не надумував ся ні хвилини, аби славного, але й неспокойного Палія увязнити. Ось так злучив він під своєю булавою знов усю ту землю, яку мав Богдан Хмельницький. По Хмельницьким і Виговським був се найсильнійший український гетьман — володарь України.

Росія тим часом заплуталась в тяжку війну зі Швецією. Отсю хвилю задумав Мазепа визиськати, щоби визволити Україну з лабет Петра I-го. Порадившись з довіреною старшиною, Мазепа зробив з Карлом XII таку спілку, як колись Богдан Хмельницький з Карлом X. Шведи прийшли аж на Україну. Мазепа пристав до них, злучив ся з ними ще й славний кошовий Запорозької Січи, Кость Гордієнко з Запорозжцями. Тим часом московські війська вже залили майже всю Україну, ідучи від сходу. Ті городи, що ставили опір, Москва здобула, зруйнувала, вирізала і спалила. Опірних Українців прибivano тисячами на хрести, саджано на палі, прибivano до плотів і пускано ріками з водою на пострах. Тоді часть Українців з ляку перед Москвою стала по стороні Петра I-го. Шведи, Мазепа і Запорозжці пробували виперти Москву з України і облягли Москалів у Полтаві. Царь прийшов з великою армією своїх виручати. Під Полтавою прийшло до бою (1709 року). Шведи, Запорозжці та Мазепине військо боролись як леви. Короля Карла XII. пострілено в ногу та Шведи несли його на ношах у бій. Запорозжці стояли муром, лягали покотом головами як снопи у полі; з них лишилось всього кілкасот душ. Над вечір однак битва була для Шведів і Українців програна.

Українські та шведські недобитки втікли тоді через Дніпро і степи на південь, до Очакова, що належав тоді до Туреччини, а далше в Бесарабію, що рівнож належала тоді до Туреччини. Мазепа там зі старости і грижі й помер, а українські недобитки і Запорожці вибрали тоді своїм гетьманом Мазепиного довіренника, Пилипа Орлика.

Списано тоді між Орликом, Гордієнком та Карлом XII умову, котрою Карло XII обіцяв так довго Москву воювати, доки Україна не стане самостійною державою. Карло XII і Орлик намовили Туреччину воювати з Петром I. І справді Турки побили царя та примусили його підписати умову, що Москва зрікаєть ся України і Україна буде самостійною. Одначе з того нічого не вийшло, бо царь не схотів опісля сеї умови виконати, а Турки знов мали інші клопоти та не схотіли далше з Москвою воювати. Тоді Орлик і Карло XII виїхали до Швеції, де Карло XII небавом помер. Орлик, Гордієнко та інші українські емігранти довго ще намовляли то Туреччину, то Швецію, то Францію до війни з Москвою, але без успіху.

Так скінчила ся остання спроба гетьмана Мазепа та Мазепинців уґрунтувати державну самостійність України. Скінчилась невдачею тому, що Україна була знесилена столітними війнами і неспокоями, була роздерта між Польщу та Гетьманщину, Гетьманщина-ж у нутрі мала колотнечу між богатою старшиною і біднійшими масами народу. До того Україна мала в себе республіканський, виборний лад та не мала постійної армії, тільки козацькі полки. Московщина-ж саме тоді перероблялась в теперішню, сильно scentралізовану, чиновницько-мілітарну Росію, була більша і сильнійша, власть у ній була в руках суворого царського правительства, опертого на сліпим послуху всього народу, армія була вже постійна, а мужиків кріпко держано в панських дворянських руках. Республікансько-демократична Україна не могла отже устояти проти scentралізовано-мілітарної, самодержавної Росії.

* * *

Полтавський погром припечатав долю України як самостійної держави. Гетьманщина ще мала свого гетьмана (Скоропадського) і свій уряд, але царське правительство стало вмішувати ся в правління гетьмана. При гетьмані установлено „малоросійську колегію“, зложеною з московських генералів, що мала наглядати гетьмана. Якже Скоропадський помер, тоді царь й не дозволив вибрати гетьмана. Тимчасовим гетьманом установлено Павла Полуботка. Якже він став упоминатись за право України до самоуправи, так його й чимало української старшини викликано до Петербурга, де й увязнено їх. Полуботок у тюрмі й помер. Україною правила дальше малоросійська колегія, руйнуючи давні українські права і роблячи всякі здирства.

Привернено гетьманство знов, як вже померли царь Петро I (1725 р.) та його наслідниця-вдова Катерина I. (1727), а настав царем Петро II. Українці вмінулись тоді за право обирати собі гетьмана і їм се право повернено. Гетьманом вибрано Данила Апостола. Якже він 1734 року помер, Москва знов не згодилась на вибір гетьмана. Україною правила знов „малоросійська колегія“, поки не настала царицею Єлисавета, котра згодилась знов на повернення гетьманства. Вибрано гетьманом Кирила Розумовського. Як померла Єлисавета, а прийшла цариця Катерина II, що стояла твердо за самодержавє, за централізм і за кріпацтво, тоді скасовано гетьманський уряд на віки (1764 р.), а Україну поділено на губернії і прилучено прямо до Росії.

Останньою вільною українською землею зостало ся ще Запороже, де тепер губернії катеринославська і херсонська. Цариця Катерина II післала свої війська на Запороже, веліла збомбардувати Запорожську Січ, а всю старшину з кошовим Петром Кальнишевським на чолі завдала в тюрми чи на заслання. Се стало ся 1775 року.

Осьтак скінчилась до решти державна самостійність України, уґрунтована Богданом Хмельницьким. Весь час від початку повстання Хмельницького проти Польщі (1648 р.) аж до зруйнування Січи (1775 р.) та до влучення

Гетьманщини (1764 р.) в Росію — себто 140 літ — се була одна безпереривна боротьба Українців — зразу з Польщею, опісля з Польщею і Москвою, а вкінці тільки з Москвою — за державну незалежність України, за українську державу. З Польщею, слабо-зорганізованою та невпорядкованою, Україна сю боротьбу до половини виграла. За те з кріпко-з'організованою Москвою Україна боротьбу прогнала — тим більше, що молода та зразу сильна організація Богдана Хмельницького, почасти через руїну краю і вмішування лихих сусідів, а почасти з вини самих-же Українців (їх сварки та клясові ворожнечі) скоро розхиталась.

* * *

Та скасування Гетьманщини і зруйнування Запорозької Січі не є кінцем українських змагань до державної незалежності. Ось-так останні Запорожці не скорились Росії, але пішли в Туреччину, де в гирлі Дунаю, на островах, заложили нову „Задунайську Січ“ під турецькою рукою. Отся „Задунайська Січ“ простояла там аж до 1828 року, самим своїм існуванням пригадуючи Українцям їх давню волю. Тому Росія намагала ся конче переманити тих задунайських Січовиків під свою руку і частину їх у війні з Туреччиною справді переманила. За се Туреччина й скасувала сю „Задунайську Січ“ 1828 року.

Українці з Гетьманщини не могли рівнож погодитись з упадком української державности. Коли в році 1767 цариця Катерина II скликала з усього царства виборних людей (депутатів) в „Генеральну устроїтельну комісію“ (ніби державну думу), тоді депутати з України під проводом Грицька Полетики стали домагати ся сміливо повернення давньої самоуправи Гетьманщини. Сю „Комісію“ небавом розв'язано, а багато Українців покарано за їх змагання до самоуправи засланням, тюрмою, а навіть смертю.

Дух самостійности України одначе жив далше в української старшини, переміненої в „малоросійське дворянство“, чого доказом були: подорож графа Василя Капніста

до Берліна в році 1791, яко тайного посла українських дворян до пруського короля, щоби сей визволяв Україну, — та знаменита „Історія Русів“ (себто Українців, не Москалів!) написана в тім часі звісним уже Грицьком Полетикою і поширена серед українського дворянства. В сїм знаменитім творі представлено історію Гетьманщини як історію змагань за державну самостійність України.

Замітне, що й тодішній український митрополит з Галичини, що по розборі Польщі (1772 року) належала вже до Австрії, Лев Шептицький*) в однім своїм письмі до віденського цісарського правительства заохочував Австрію попірати Русинів (Українців), бо через них можна прихилити собі й наддніпрянських Українців, котрі тужать до давньої волі. Мабуть, що Лев Шептицький зносив ся потайки з Грицьком Полетикою, графом Капністом та другими Українцями з колишньої Гетьманщини. В кождім разі бачимо, що як у Гетьманщині, так і в Галичині жила тоді — з кінцем XVII віку — думка про самостійність України.

Жила вона і зараз по 1800-ому році, з початком XIX століття, коли — здавалось — темна, глуха ніч покрила всю Україну. Істнувало тоді на Україні якесь тайне „Товариство визволення України“, а провідника українських дворян з Лівобережя, Лукашевича, арештовано навіть за приналежність до нього. В 1821. році поліція викрила на Україні тайне „Общество соединенныхъ Славянъ“. Думки його були мабуть подібні як потім в „Кирило-методіївськїм Брацтві“, а саме, що треба, аби всі Славяне мали свої держави, злучені в свободну спілку. До отсього „Товариства злучених Славян“ належали тоді лівобережні, майже самі українські пани, в яких — як писав 1725 року М. Маркевич до російського революціонера-декабриста Рилєєва — „живе ще дух Полуботка“ (себто дух самостійности!). В програмі сього „Товариства“ було й домагання автономії України („Малороссї“).

* * *

*) З того самого роду Шептицьких, що й теперішній галицький Митрополит, граф Андрій Шептицький.

Новим полумінем стала горіти ідея української державної самостійности, коли визначний кружок молодих Українців звязав ся в 40-их роках минушого століття в „Кирило-Методіївське Брацтво“, викрите поліцією в Києві 1847 р. Провідниками кружка були історик Микола Костомарів та письменник Панько Куліш, а речником його ідей в поезії — Тарас Шевченко. Цілю кружка була самостійна демократично-конституційна українська держава, що враз з іншими державами всіх інших славянських народів мала би належати до славянської федерації держав. „Брацтво“ викрито, його членів покарано засланням, а найтяжше Тараса Шевченка, котрого твори проповідували революційні, антицарські та самостійницькі українські ідеї. На творах Тараса Шевченка так і видно вплив „Історії Русів“ Грицька Полетики, котру Шевченко читав чимало разів. Дістав він її певне серед тих лівобережних дворян, серед яких він кілька років проживав та котрі були саме синами та внуками тих, що працювали разом з Грицьком Полетикою, Василем Капністом та инш. Стрічав ся там Шевченко певне і з старими членами „Товариства визволення України“ чи „Общества соединенныхъ Славянъ“. Так само стрічались з ними певне й інші „Кирило-Методіївські Братчики“.

Думка дійти до української держави дорогою спілки славянських держав, се так само думка „Общества соединенныхъ Славянъ“, як і „Кирило-Методіївського Брацтва“. Відгомін сеї думки бачимо ще опісля в „Вільній Спілці“ Михайла Драгоманова. Дехто мішає ті думки з думками російських чи не-російських панславистів, котрих ціль злучити всіх Славян під скиптром Росії. Се помилка. Російські панславісти під покришкою „всеславянсько-російської“ ідеї хочуть поневолення всіх Славян Росією і злиття славянських народів — особливо-ж українського і білоруського — з Москалями (Великороссами). Натомість українські „федералісти“ з „Общества соединенныхъ Славянъ“ і „Кирило-Методіївського Брацтва“ чи Драгоманів гляділи на славянську спілку тільки як на спосіб, як би саме забезпечити державну самостійність славянських народів — особливо-ж українського — пе-

ред уgnітом других Славян (Москалів чи Поляків) і не-Славян. Ідея панславістів-обединителів є: „через з'єдиненне Славян до їх змосковщення“; — ідея українських федералістів була: „через вільну спілку Славян до самостійности України“.

* * *

Тарас Шевченко був тим, що вивів українську політичну думку першої половини ХІХ. віку з туманних манівців федералізму знову на ясний шлях українського самостійництва. Через голови „Кирило-Методіївських Братчиків“ та „Общества соединенныхъ Славянъ“ подає він руку: в минувшину авторови „Історії Русів“, Полуботкови, Орликови, Мазепі, Дорошенкови і Хмельницькому, — в будучину через голови Драгоманова й „українофілів“ теперішнім українським ірредентистам (самостійникам). Його історичні та політичні поеми се один могутній протест против анексії України Росією, се громовий поклик усім Українцям відбудувати державну самостійність України — хочби й ціною рік ворожої крові.

Тільки в однім-однісенькім творі („Іван Гус“) Тарас Шевченко говорить про Славян:

*„Щоб усі Славяне
стали добрими братами
і синами сонця правди!*

Поза тим Шевченко не интересуєть ся Славянщиною, тільки самою Україною. — „Встане Україна, світ правди засвітить і помолять ся на волі невольничі діти“. — „Кайдани порвіте і вражою, злою кровю волю окропіте“ — отсе його звичайні вислови. З бувальщини оспівує Шевченко або те, що свідчить про нашу боротьбу за державну самостійність України, або те, що нам отсю самостійність в ясних, світлих красках пригадує: одушевляєть ся Гетьманщиною („Гетьмани! якби то ви встали!“ „Була колись Гетьманщина!“ „Було колись Запорожці вмiли панувати!“), оспівує українську воєнну силу і славу („Гамалія“, „Іван Підкова“, „Гайдамаки“, „Вибір Гетьмана“ і т. д.), проклинає Петра І-го і Катерину ІІ-у

2

(„Великий Льох“, „Сон“: „Се той Первий, що розпинав нашу Україну, а Вторая доконала вдову-сиротину“), дорікає Хмельницького, що віддав Україну під руку Москви („Ой, Богдане, Богданочку, нерозумний сину, нащо віддав Москалеви нашу Україну?“), одушевляєть ся Мазепою („Якби при гетьмані Йвані вся Україна з шаблями стала — не плакали б діти, Мати б не ридала!“) і т. д. Отся ідейна творчість Тараса Шевченка ясно скристалізувала ідеал української державності. Він переріс голови своїх союзників, федералістів, і став пророком самостійної, вольної України.

Коли по Шевченку Михайло Драгоманів ще раз вертає до федералізму, опертого на думці про федеративний перестрій Росії (його „Вільна Спілка“), то се в него тільки спосіб, як би в існуючих, тяжких, російських умовах здобути згоду російських лібералів на автономію України. Його-ж історичні твори (приміром „Політичні пісні українського народу“) тому тільки й написані, щоби виказати Українцям, як вочи в минувшині бороли ся за самостійну, одноцілу, українську державу, а його політичні письма (як „Україна і центри“, „Пропаший час“ та інші) виказують, скільки Україна потерпіла через сполуку з Росією. Сим робом Драгоманів, по теорії федераліст, агітує практично найсильніше побіч Шевченка за самостійною українською державою — так, що пізнійші і сучасні українські самостійники користують ся часто його аргументацією та умотивованнем для уґрунтовання постуляту самостійної України.

Ось-так виховане під впливом Драгоманова молоде покоління Галичан з 90-их років ХІХ. віку виставило твердо постулят „вольної і незалежної України від Карпат аж до Кавказ“. Першим речником сього клича був у Галичині український соціаліст Юліян Бачинський у своїм творі „Ukraina irredenta“ (1895 р.).

Отсей самий постулят проголосила рівно сильно й заснована на російській Україні з кінцем 1899 року „Револуційна Українська Партія“, перша брошура котрої носила заголовок „Самостійна Україна“. І хоч ся партія незаба-

ром розбилась та хоч з неї вийшло аж кілька українських партій чи організацій (соціально-демократична партія, так звана „Спілка“, „народня партія“ і т. д.), — то одначе клич „самостійної України“ не тільки не загинув, але й поширив ся по Україні, доходячи до народних мас — так само, як се сталося між 1900-им і 1914. роком в Галичині і в американських Українців. Коли російські Українці й не виставляли його в межах Росії явно, а жадали тільки „автономії України“ (українські клуби в I і II думі, письма українських селян і віч в I та II Думу, програма „Ради“ і т. д.), так робили вони се тільки тому, бо інакше не вільно й незручно було їм говорити. В душі кожен свідомий Українець поділяє і мусить поділяти думку „Самостійної України“ та кожен Українець, котрий тільки може, трудить ся для здійснення сеї думки. Тому „Союз Визволення України“ виписав її в теперішнє воєнне время на своїм прапорі та голосить її перед цілим світом. Тому й галицькі Українці, згуртовані в „Українській Національній Раді“, вивісили такий самий прапор і вислали свою молодіж в „Українські Січові Стрільці“ воювати з Москвою.

Коли-ж є ще декуди „Малоросси“, котрі кажуть, що їм вистане тільки українська пісня і театр, українські вишивки, шаравари чи гопаки, не требаж їм „Мазепинства“ чи „Вольної України“ — так се люде, що „самі не відають, що говорять“ та не знають „хто ми“. Се ні Українці, ні московські перевертні, се щось так недорозвите чи заснічене, наче недоносок чи запорток. Їм краще-би стати цілком Москалями, а не бути тим „смердячим гноєм“ і „гнилою колодою“, про котрих з такою погордою говорить Тарас Шевченко. Се ще не Москалі, бо всеж рідна їм ще їх прадідна мова, пісня і звичай, але й цілковитими Українцями вони не є, бо нема в них зрозуміння для волі і щастя рідної країни. Вони — се та гнила маса, що, дурячи себе українською вишивкою чи чудовою піснею,

*„Помагають Москалеви
Господарювати
І з Матери полатану
Сорочку здіймати“, —*

як співав гірко Шевченко. Через них саме наш нарід беть ся як риба об лід вже стільки літ, шукаючи виходу з тюрми і неволі. Отсих „Малоросів“ вигубити до нащадку, приперти їх так до стіни, щоб вони або явно зрадили Україну і проголосили себе Москалями, або рівно явно, непохитно і твердо стали Українцями, себто „Мазепинцями“ й борцями за державну самостійність України — отсе задача кожного широкого Українця. Чим осьтих „Малоросів“ менше, тим ближчий день самостійности України і кращої долі всіх Українців.

* * *

Перед тим, заки закінчимо сю статю, коротко поглянемо ще на ті економічні (господарські) та правні (юридичні) підстави, на котрі опираеть ся домаганне самостійної української держави. Буде се відповідь тим, котрі кажуть, буцім Україна не може розвиватись господарсько без Московщини, та тим, що говорять, буцімто ми здались Москалеви і не маєм права на окремішність.

Михайло Драгоманів був першим, що виказав числами, як Московщина визискувала та визискує Україну („Україна і центри“, „Пропаций час“). Автор отсих рядків пішов слідами сього великого учителя, коли в рефераті про самостійність України (поміщено в „Молодій Україні“ з 1901 р.) мотивував домагання державної самостійности України між иньшим числами з бюджетів російської імперії, як також фактом експльоатації переважної частини природних дарів України чужими капіталістами. Брошура М. Порша „Автономія України“ з року 1908 розробила сей матеріял ширше, виказуючи, як Росія нищить Україну залізничними тарифами (оплатами), иньшими (меншими) до портів великоруських, а иньшими (більшими) до портів чорноморських і т. д. Те саме з богатим числовим матеріялом в руках обробив М. Стасюк в брошурі „Автономія України і розвиток продукційних сил“. — Годі нам тут довше розводитись на сю тему. Читачі мусять вдоволитись, коли скажемо, що рік-річний убуток майна України на користь Московщини лише в самих податках, процентах від капіталів

і т. п. виносить що-найменше 312 мільйонів рублів, не числивши убутків в різниці тариф, експлоатації українських копалень, землі і т. д.

Кажуть одначе деякі „обединителі“ — іменно з поступових (деякі російські кадети, соціалдемократи і т. д.), що бучімто Україна та Московщина звязані такими господарськими нитками, що одна без другої не можуть жити та мусять творити одну державу. Чи правда се? — Правда та не вся! Правда тільки се, що Московщині чимало гірше буде жити без України, бо, тратячи Україну, Московщина стратить країну, з якої побирала пшеницю (чорнозем), сіль (лимани), вуголь (Катеринославщина), залізо (Катеринославщина) і нафту (Тамань) — значить те, чого в Московщині нема та без чого годі жити країні в добробуті. Натомість неправда, щоб Україна не могла жити без Московщини. Україна має все, що країні до розвитку, промислу і добробуту потреба (пшеничний і бураковий чорнозем, ліси, гаре підсонне, нафту, сіль, вуголь, залізо, гарні морські пристані). Московські обединителі-централісти мають отже зі свого становища рацію, коли боять ся, що відпад України підкосить господарство Московщини — одначе нам такий відпад тільки pomoже. Тепер убога з природи Московщина має більший промисел та заливає Україну своїми фабричними виробами, навіть тими, що витворені з українського заліза, вовни, пшениці, бурака і т. д. та при помочи українського вугля. Сим визискує вона Україну, бо не дає розвинутись українському промислови. Самостійність України замкне московським виробам дорогу на Україну, спричинить розвій українського промислу та добробуту всеї України: хліборобів, промисловців і робітників.

* * *

Зостаєть ся ще розібрати питання, чи маємо ми, Українці, правну (юридичну) підставу домагатись державної самостійности України? „Обединителі“ кажуть, що Україна почасти сама прилучилась („вернула“) до „руської імперії“, а почасти відбили („визволили“) її зпід Польщі „руські царі“. Ми вже на історії

України висказали, що се неправда, бо Україна у переяславськiм договорi (1654 р.) пішла тільки як окрема держава на спілку з Московщиною як з другою окремою державою. Визначні, такі російські вчені, знавці міжнародного права (як Нольде та інші) признають, що „переяславський договір“ се була умова про спілку між двома окремими державами: українською республікою і московським царством. Отся умова з боку України потверджена була козацькою радою в Переяславі, з боку Московщини царем Олексієм I та „Земським собором“ у Москві. Отсей акт потвердження з боку Московщини увійшов яко закон російської держави в „Сводъ законівъ русскої імперіі“ та до сьогодні в тiм „Своді“ містить ся. Значить ся: Переяславська умова не стратила для Росії законної сили до нинішнього дня та повинна бути виконувана в життi. Одначе Росія вже давно зломила сю умову, вже давно замінила спілку на підданство України Москві.

Сим способом Росія звільнила і Українців від обовязку задержати спілку з нею. Коли Росія зломила „переяславську умову“, то не має вона права вимагати від України, щоб Україна зоставала ся при Московщині, — бо Україна годилась тільки зоставати ся з Московщиною в спілці як „рівна з рівною“, а не в підданстві! До підданства нас мусити не має Москаль ні божого, ні людського права. Колиж Москаль сам спілку зірвав, так ми, Українці, маємо повне прав робити те, що нам вигідно і що нам користо — се значить: раз на все розділитись від Москви.

* * *

Девятнадцяте столітте названо „століттем націй“ — тому, бо в сім століттi повстали середньо-європейські і балканські, національні держави (Німеччина, Італія, Сербія, Румунія, Болгарія, Угорщина) та в сім століттi ціла низка завмерших чи поневолених націй проявила своє національне „я“. Відродились та стали впоминатись за своє право під сонцем Чехи, Поляки, Хорвати, Словінці, Словаки, Флямандці, Литовці, Лотиші, Ести, Фіни, Ірляндці, Грузини, Вірмени, Албанці і т. д. Та мабуть,

що двадцятье століття ще з більшими правом буде носити назву „століття націй“. Балканська війна виявила, що національне питання на Балкані зближаєть ся до своєї розв'язки: Туркам відобрано в Європі всі нетурецькі землі, утворено албанську державу — так, що зостало ся полагодити ще тільки питання Македонії, котре здаєть ся тепер саме й буде полагоджене. В Росії збудилось національне питання по революції з несподіваною силою, що вказує на його дозріванне. Зростає рух Білорусів, Грузинів, Лотишів, Естів, Литовців, Татар, Вірмен — навіть Башкіри, Буряти та Якути прокинулись. Виринає чим-раз сильнійше думка перестрою Росії на основі федералізму і автономії всіх народів. Коли й Україна прокинулась до нового життя, коли й Українці жадають автономії чи самостійности України — так се та сама могутня течія, що опановує тепер всю східну Європу. Тому пусті балачки тих, хто нас навчає, що боротись за волю свого краю се будітмо „шовінізм“ та що годить ся боротись тільки за волю „всіх людей“. Воля нації се частка волі всього людства, до якої треба нам йти, яка ще одначе дуже далеко. Хтож каже, що служить тільки „всьому людству“ чи „всій Росії“, а не хоче прикласти рук до скоршого визволу свого рідного краю, до сього можна приложити слова Павла, виписані Шевченком в голові його „Послання“: „Аще кто рече: люблю Бога, а брата своего ненавидить — ложь есть!“ Служачи нібито „визволенню всіх“, осьтакий потурає несвідомо гнобителям поневоленних націй.

Тому ми, Українці, не журім ся другими більше, ніж самими собою. Здобудьмо перше волю своїй Україні, а тоді вже можна і про „всесвітню волю“ думати. А то в нас хата неметена, а чимало з нас преть ся всесвітню палату замітати. Якби отсі сили, що їх Україна вложила від 60-их років у всеросійську революцію, були зужиті тільки на визволення самої України, то й Україна мала б до сього часу волю і Московщина давно вже виорала ся б з деспотизмом. А так пішли ті сили — ті люде, той запал, та праця і ті засоби — наче на-марне, намагаючись зрушити з місця величезну та

отяжіду всеросійську колоду. Що більше: Україна тільки стра-тила на сім, бо кожна українська сила, віддана на службу хочби поступової Росії, є втратою для України, а скріпленням російського національного добра і російського натиску на Україну.

Для Українця застаєть ся отже тільки одно: служити тільки українській революції проти Росії та дбати тільки за визвіл, за самостійність України. Все инше — єе явна чи замаскована гарними словами зрада України.

* * *

Сучасна війна збудила в Українців надію на визволення. Вона може різно скінчити ся. Маємо надію, що скінчить ся вона побідою Німеччини, Австрії та Туреччини над Росією. Побіда ся може буде менша, може одначе рівнатись і розгрому Росії та її поділови.

Хто справді Українець, не тільки тілом і мовою, але й усею душею і всім серцем, той мусить бажати собі тільки отсього посліднього, себто: розгрому Росії — і мусить для сього працювати. Розгром Росії се буде заслужена кара за поневолення мільонів других народів, буде се й акт справедливости Провидіння, бо дасть волю поневоле-ним народам Росії. Тоді й Україна дістане волю, зрабо-вану їй Росією. Пусті та брехливі балачки тих, що лякають малосвідомих Українців німецьким поневоленням України. Ми моглиб таких людців спитати: чим краще московське, грубе, неотесане ярмо від культурної, людяної та конституційної ні-мецької управи? Чи може тим, що Москаль „Славянин“ та „православний“? Чи від сього ярмо перестає бути ярмом, а кнут кнутом? Але й сього людяного німецького ярма нема що бо-яти ся. Ні! Україна се за-великий шмат землі, щоби її Німеччина чи Австрія хотіли собі загорнути. Тому маймо тверду віру, що недалекий час самостійности України.

Навіть одначе, яєби теперішня війна не принесла нам освободження від російського ярма, то принесуть се нам не-

далекі десятиліття. Колись Україна пропала як держава тому, що за-багато мала з-надвору ворогів (Польщу, Татар, Москву), що була роздerta між Польщу і Росію, що саму Україну гризла внутрі станова боротьба, а маси народні були темні і непричасні до політики. Тепер усе змінилось. Україна має тільки одного серйозного ворога — Московщину. А се не три вороги, як колись бувало. Ми й не роздerti тепер так, як колись бувало. А якби навіть Москва всіх нас загорнула, то й тоді всі Українці вкупі станемо тим сильнійше боротись проти Московщини і побідимо. Є в нас, що правда, і тепер клясові боротьби: мужиків з панами, робітників з капіталістами. Але ті пани і капіталісти люде головно чужі і тому клясова боротьба проти них не шкодить національній справі. Вкінці і ті маси сьогодні вже не ті, що були. Не „князі“ чи „шляхта“, не „старшина“ чи „кармазини“, не „дворяне“ чи „пани-дідичі“ є сьогодні заступниками України, а десятки мільонів українських хліборобів та робітників. Отсе море люду збудилось і прокинулось. Воно шумить і грає, клекаче та гуде. Здіймаєть ся все вище та вище хвиля його, котить ся від краю до краю, захоплює народню масу де-далі до її споду, до дна.

А тоді стане Україна — вольна, нероздільна, народна, демократична, українська держава.

Звідки взяли ся і що значать назви „Русь“ та „Україна“.

Всякому звісна казка про „нетямущого Івана“, що не знав ні свого імени, ні свого роду. Ось такого нетямущого Івана нагадує й переважна більшість українського народу — не тільки простолюддя, але й інтелігенції. Наш нарід як маса загубив своє давнє історичнє ім'я, під яким знали й шанували його другі народи, — забув й загубив опісля й другє ім'я, котрому пошану і честь здобув він над Жовтими Водами і над Пилявою, під Зборовом і під Конотопом, під Берестечком і під Полтавою ціною рік власної і вражої крові. Чужі захопили, закрали його добре ім'я з давнини, а з ним разом і честь та пошану давнього роду перед світом. Чужі намагались затерти й новє добре, честнє ім'я нашого народу, дбаючи звести Україну до значіння свого загумінка. А наш великий, — бо й дужий, вельми дужий! — „нетямучий Іван“ терпів се, сонливо понуривши голову, зігнувши спину, постогнуючи на долю. Та прийшов час пробудження й для „нетямучого Івана“. Він оглянув ся по білому світу за своїм правом, за своєю честю, за своєю давниною — батьківщиною, за своїм родом і своїм іменем. Давнє ім'я і добро пращурів найшов закраденє лихим сусідом, новє в поневірці. І став він правити у лихих сусідів свою батьківщину, свою честь. Став правити свою історичну бувальщину, своє історичнє ім'я, а з тим і право бути своїм же господарем на своїй землі.

* * *

Що народи зміняли свої імена, що брали їх від других народів, що загубляли давну назву, а прибирали нову, що носили по кілька назв — се бувало часто й буває до сьогодні.

Ось був колись ще за часів Христових славний в світі нарід „Римляне“ — „Romani“, як вони себе звали. Потомки їх сьогодні зуть ся „Італіянами“, а „Романами“, „Роминами“ чи властиве „Румунами“ назвались мішанці тих Римлян з наддунайськими варварами: Іллірами чи Даками. Правдиві потомки Римлян загубили свою давню назву „Романів“, принявши нову, а ся стара назва перейшла на новий, молодий нарід — Волохів-Румунів.

В кількясот лїт по Христї завоювало невеличке німецьке (германське) племя Франків чималу країну Галлію, заселену зроманізованими Кельтами або Галлами. Франки розплились серед завойованих Романо-Кельтів, загубили свою мову, але за те накиннули своє імя країні та її народови. Країна назвала ся Франція, а народ „Французами“. Подібно ватаги скандинавських „Норманів“ завоювали часть провінції Франції, розплились соред тамошніх тубольців, але лишили їм назву „Нормандія“.

Німці зуть ся по своїму „Deutsche“, як давнійше писалось: „Teutsche“. Назва походить від латинського слова „Teutoni“ або „Teuti“; так звало ся невеличке німецьке племя, з котрим вперве стрїнулись Римляне. Опісля перенесли Римляне сю назву і на другі германські племена, поки самі Німці, що не мали зразу одного спільного імени, — не стали звати себе „Teuti“, „Teutoni“, а по німецьки „Teutsche“, „Deutsche“. Французи і до сьогодні зуть Німців „Аллемаїнами“, себто іменем одного тільки німецького племени Аллеманів, що сусїдувало з Францією. Подібно західні Славяне зуть часто всіх Німців „Швабами“, рівнож від одного тільки німецького племени „Швабів“. І наше слово Німці мабуть тогож початку, а іменно пішло воно правдоподібно від племени „Неметів“ („Nemetii“), опісляж приновилось до славянських мов, начебто пішло воно від слів „німий“, „німота“.

А от одна часть німецьких племен, що жили при гирлі ріки Рейна, стали зватись з часом „Нідерляндями“ себто „низовянами“, „низовцями“, свою-ж мову доси зуть „neederduitsch“ себто долішноїмецькою. Вони й вважають себе окремим на-

родом. Цікаво, що Англіїці звать Нідерляндців до сьогодні „Dutsch“ (себто „Deutsch“) між тим як Німців (правдивих „Deutsch'iv“) звать вони з-латинська „Germans“.

І великий нарід англійський взяв своє теперішнє ім'я від невеличкого німецького племені „Англів“ („Angli“), що коло 800 року завоювало часть острова „Британії“, заселеної кельтськими Бритами. Наплили опісля до Британії ще всякі інші германські та норманські ватаги, все те змішалось з Бритами в один нарід, а назва остала від малих „Англів“. Але й стара назва „Британці“ ще не загубила ся і — хоч рідко — але вживаєть ся й до нині на означенне Англіїців і Англії. Часом-же зветь ся їх і „Англьо-Саксами“, а то від того, що побіч Англів та інших ватаг найшли до Британії також і ватаги німецьких „Саксів“, яких головна сила й остала таки в Німеччині.

* * *

Подібні зміни з назвами доконались і в нас, Українців. Та коли вони другим західним народам, що жили спокійнішим життям, ні трохи не зашкодили, то нам, котрих знесила кількасотлітна боротьба з Татарвою, Турками, Польщею і Москвою, зміна нашого народного імени далась добре в знаки. Наш нарід покинув чи радше загубив своє тисячлітнє ім'я, а не вспів задля тяжкої долі уґрунтувати нового імени так сильно, щоб ніхто не смів зачіпити його правности. Старе наше ім'я, як сказано, захопили чужі — „байстрюки“, та пишають ся ним незаслужено, ходять по світу в нашій чести і в нашій славі, крадуть нам нашу бувальщину і нашу історичну честь — нас же хочуть мати за свою челядь.

Розгляньмо ж в нашій минувшині, як було з нашим іменем.

* * *

На иншій місці сеї книжки вичитаєте, що стара держава київських князів Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, Володимира Великого, Ярослава Мудрого і т. д. се була наша, українська держава. Наші пращурі, давні Українці збудували її, а не Москалі (Великороси), що роблять собі тепер до неї право. На иншій місці вже вияснено, що пращурі Москалів були тільки

коротко підданцями сеї давньої київсько-української держави та дістали з неї свій княжий рід, почім вже цілком відокремились від неї та нічого спільного з нею не мали. Звідки-ж роблять вони собі право до сеї старої київсько-української держави?

Звідси, що ся стара українська держава зперед тисячи літ звалась „Русь“, а Кияне-Українці звались тоді „Русинами“ або „Русичами“. Звідки взялось отсе слово „Русь“, ніхто сього добре сказати не може. Дехто виводить сю назву аж від Скандинавії, від норманських Варягів, але виводи отсі дуже на-нягнені. Інші виводять її від іранського чи турського пле-мени „Роксолянів“, що тинялось по чорноморських степах в лі-тах 300—400 по Христі. Ще інші ведуть її від слова „русий“, „русявий“, бо нібито предки наші були здебільша русявого волосся. А ще інші кажуть, що отсе слово „Русь“ того самого незвісного коріння, що й назва рік „Рось“ і „Росава“ (обі в Ки-ївщині). Мабуть що за сими останніми й правда, бо зразу звало ся „Русию“ тільки племя київських „Полян“, що жило кругом Києва та як раз понад Росю і Росавою. Якже отся ки-ївсько-полянська „Русь“ підбила собі сусідні, українські пле-мена (Сіверу кругом Чернигова і Переяслава, Деревлян кругом Овруча, Лучан кругом Луцька, Дреговичів кругом Турова і Пин-ська, Дулібів на Поділю, Бужан над західним Бугом, Уличів по Дністру і т. д.) то сі племена, будучи одної мови з київ-ською „Русию“, скоро злились з Киянами в один нарід та при-няли від Киян як спільну назву імя „Русь“, „Русини“. Сим робом назва „Русь“ і „Русини“ се старе імя України і Українців, а не Москалів. Вся стара історія „Руси“ — се історія „України“, а не Москви, Москалі не мають до неї права. Колиж вони кажуть инакше, так роблять вони се тому, щоб нашою давньою славою свою давню мізерію заслонити, щоб нашим добрим іменем своє байстрюцтво покрити, щоб нас, правих спадкоємців київської „Руси“, з чести і прадідівщини обдерти, та над нами по віки панувати.

* * *

Звідки-ж се взяло ся, що Москалі (Великороси) звать ся „русскими людьми“, а свою державу „Россією“, та чи нема

в них через те права до старої „Руси“? — Назва „руськіє люди“ походить очевидно від слова „Русь“, подібно як назва „Ромини“ від давнього „Romani“ або назва „Французи“ від „Franci“. Але так само, як Ромуни і Французи цілком що инше, ніж давні Римляне чи Франки, так рівно „руськіє люди“ цілком що инше, ніж давня „Русь“, ніж „Русини“. Сказано вже де инше, що пращурами Москалів були племена „Радимичів“ та „Вятичів“ (над Окою і Сожію), иншого роду і иншої мови, ніж Українці-Русини. Вони тільки не цілих сто літ підлягали Київу, почімже, діставши коло р. 1100 по Христі окремих князів, творили окрему — зразу суздальсько-володимирську, а опісля московську державу.

Отсі перші князі Москалів були їм накинени з Києва, з київської, „руської“ династії „Руриковичів“. Вони, враз з своєю київською дружиною, звали себе очевидно „Русю“, бо з Руси вони пішли. Але їх піддані, славянські „Радимичі“, „Вятичі“ та фінські племена („Чудь“, „Мерь“, „Весь“, „Мордва“, „Карель“ і т. д.) — се вже не була „Русь“, ані „Русини“, але се були підданці князів пішовших з „Руси“. Піддані називались в Москалів тоді „людьми“. І так говорено „литовськіє люди“, „татарськіє люди“, себто литовські чи татарські піддані. Своїх же підданих назвали ті князі „руськими людьми“, себто підданими князів, походячих з „Руси“.

Виходить з того, що назва „Русь“ — се було національне імя Українців, натомість назва „руськіє люди“ се пригадка на підданство московських прашчурів князям з Руси-України. Ся назва „руськіє люди“ пристала поволі до Москалів і стала їх іменем. Разом з нею вживали одначе Москалі й другу назву: „московськіє люди“, поки царь Петро I не переніс столиці Московщини з Москви до Петербурга, та не став урядово вживати на означенне Московщини і Москалів назв „Россія“ і „руськіє люди“. Щож до Українців, то називали вони себе постійно аж до часів Хмельницького і пізнійше „Русинами“, а Москалів ніколи инакше як тільки „Москалями“. Так само Поляки, Турки, Татаре, Німці, Французи, Шведи, Англіїці і т. д. називали нас від IX—XVII віку „Русинами“ по латин-

ськи „Rutheni“, а Москалів „Moscoviti“, або „Mosci“. Так стоїть в усіх письмах і мапах (картах) сього часу. Замітне, що знов-же Москалі, звучи себе „руськими“, або „московськими людьми“, нас називали тоді „литовськими людьми“, а пізнійше, від XV віку „Черкасами“.

* * *

Щойно по Хмельницьким в XVII віці, а особливо по Мазепинім погромі під Полтавою XVIII віці стали в нашого народу загибати назви „Русь“ і „Русини“, а натомість приймають ся нові імена „Україна“ і „Українці“. Слово Україна мало що молодше від слова „Русь“ та означувало зразу майже ту саму землю, котра первісно звалась „Русь“, себто околиці по ріці Росі і Росаві. Ось так в старій київській літописи пишеть ся про смерть князя Володимира Мономаха (початок XII століття), що „Україна о нем много постогна“, себто, що Україна по нім дуже зажурила ся. Поширяти ся зачинає те імя одначе щойно в XV та XVI століттях враз з початками і розвитком української козаччини. Козаччина зародилась там, де передше „Русь“: по ріках Росі і Росаві на Україні. Разом з тим, як козаччина поширялась на південь в степи, на схід на Лівобереже та на захід на части Волини і Поділя — поширялась і назва „Україна“, а за сим імя „Українці“. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний (з початком XVII століття) писав ся вже „гетьманом України по обох боках Дніпра“, Богдан Хмельницький в половині XVII століття підписав ся „гетьман України“, а його писарь Зоряка говорив над його труною 1657 року, що по нім плаче „уся Річ посполита українська“.

Отся назва „Україна“ або „Мати-Україна“ на означенне держави українських гетьманів, а навіть всеї землі, заселеної нашим народом стрічаєть ся від сього часу постійно в народніх піснях, козацьких думах, штучних віршах і драмах, в літописях та документах. Так само чужинці (Німці, Французи, Англіїці) вживають її в тім значінню в своїх письмах, на картах Європи, навіть як збірне імя цілої нашої землі, всього нашого народу.

А разом з тим, як поширялись у нас назви „Україна“ і „Українець“, загибали старі назви „Русь“, „Русин“. Ще за Хмельницького і Виговського (половина XVII віку) говорено і писано про нас „Русь“, „руський нарід“, „руське князівство“, „Русини“. Але як Україна увійшла в спілку і тісніші зносини з Москвою та Москалями, тоді й зачинають у нас слова „Русь“, „руський нарід“ на означенне нашого краю і народу загибати — головно ж з сеї причини, щоб відрізнити нас від Москалів, котрі звались „руськими людьми“. Ще Грицько Полетика уживав сих старих імен, називаючи свою сильно проти-московську історію України (конець XVIII віку) „Історією Русів“. Якже Гетьманщину і Запороже влучено цілком до Росії, тоді загинули назви „Русь“ і „Русини“ в теперішніх губерніях Чернігівській, Полтавській, Київській, Харківській, Катеринославській та Херсонській до решти, а zostали ся тільки назви „Україна“ і „Українці“.

Слово „Русь“ на означенне нашого народу і землі zostало ся ще тільки на Волині, Поділю, Холмщині та Галичині, — там, де наш нарід мав до діла тільки з Польщею, а не стрівув ся ще з „руськими людьми“, себто Москалями. Якже Москалі заняли Волинь, Поділе і Холмщину (з кінцем XVIII віку), то й там слова „Русь“ та „Русини“ загибають. Тепер уживають ся вони на означенне нашого народу і землі ще лише в Галичині і Буковині під Австрією та в сусідніх з ними околицях Угорщини, — де наш народ не мав досі до діла з „руськими людьми“ (Москалями) та міг без баламутства уживати свого старого імени. Одначе і в Галичині за останніх двадцять літ прийнялись дуже назви „Україна“ і „Українці“.

* * *

Ось так нові слова „Україна“, „Українець“ і „український“ увійшли поволі на місце давніх слів „Русь“, „Русин“ і „руський“. Сьогодні є се правильні назви нашого народу, землі і мови, уживані нами і чужинцями. Слова „Русь“, „Русин“ і „руський“ в значінню нашої землі, народу і мови за-

гибли (з виїмкою одної Галичини!), тому, щоб ми могли відрізнити себе від „русских людей“ (Москалів і їх держави „Росії“) та тому що ми, пішовши в московське ярмо, не мали сили свого давнього імени для себе оборонити.

Ось так царь Петро I. назвав свою державу „Россією“. Зробив він се навмисне, аби сею назвою і нас в одно з Москалями підгорнути. Слово „Россія“ пішло також від слова „Русь“, бо є се тільки грецька форма українського слова „Русь“. Царь Петро I не назвав одначе своєї держави Русю, бо знав, що „Русь“ се теж саме, що „Україна“, та що через те ніхто не значе Московщини Русю звати. Тому взяв він хитро грецьку форму сеї назви — „Россія“, знаючи що таке нове слово вспе він накинути своїй державі й свому народови та знаючи, що сим робом він у чужих викличе вражіння, начебто „Русь“ і „Россія“ то було одно. І так справді стало ся. Царю Петрови I, що був першим „обединителем“, вдало ся назвою „Россія“ закрити окремішність давньої „Руси-України“ від Московщини. Щоби-ж ще краще сього доконати, Московщину прозвано „Великоросією“, а Україну „Малоросією“, так начеб-то Московщина була старша сестра — опікунка України.

Присвоївши ж собі наше давне, хоч і згрецька перекручене, імя, присвоїли собі Москалі і нашу найстаршу історію та письменство, чванючись ними начебто своїми. Не мають одначе Москалі права до сього присвоєння, так само, як Румуни не можуть присвоювати собі, і таки й не присвоюють, ні історії, ні культури давних Римлян. До сеї староримської історії і культури мають право тільки Італійці — так як до давньої „Руси“ маємо право тільки ми, Українці, як справдешні її нащадки. Ми, Українці, а не Москалі є прямими потомками давніх „Русинів“ чи „Русичів“. Староруська історія і культура се наша, а не московська (російська) спадщина, та давня „Русь“ і теперішня „Україна“ се одно і те саме. Натомість давня наша „Русь“ з теперішню Росією-Московщиною не має — крім украденої і перекрученої Москалями назви — нічого спільного, як нема нічого спільного між давнім Римом, а теперішню „Роминією“. Ми „Українці“ є правдиві

„старо-руси“, праві наслідники Володимира Великого. Москва-ліж се славянсько-фінські байстрюки, що — користуючись своєю силою — загарбали нам імя та історичну славу, а тепер і нове імя „Україна“ раді б стерти з лиця землі.

Українці! Русичі! Дажбогові внуки! Чиж довго ще дасьте поневіряти себе вашим колишнім холопам-рабам? Чи довго ще зноситимете наругу варварів, що своїм варварством за-топили нашу високу культуру та що, самі не мавши давньої минувшини, чванять ся краденим у нас добром і краденим у нас іменем? Пора відобрати нам наше добро: нашу волю, нашу землю, нашу історію, нашу славу і наше імя! Нехай запишаєть ся в тисячлітній прадідній славі Дажбогова земля — батьківщина Володимира Великого і Ярослава Мудрого, Романа і Данила, Острозького і Могили, Хмельницького і Мазепи, Полетики і Шевченка: — Русь-Україна!

Головні помічені помилки:

Єсть:

Ст. 5, 4 ряд. здолу „великорусскою мовою“
„ 11, 2 „ „ кілкасот
„ 15, 17 „ згори XVII

Мусить бути:

„великорусскою“ мовою.
кількасот.
XVIII.

Платформа Союзу визволення України.

Українські землі по обидва боки австро-російського кордону є не тільки одним з головних теренів сучасної європейської війни, а також одною з причин і предметом війни.

Українці добре розуміють, що у війні сій ходить головно о їх долю, ходить о те, чи в результаті війни український Піємонт в Австрії буде знищений, чи українське національне житте розцвіте також по той бік Збруча, аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть zostавати ся німими свідками теперішніх подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність.

Об'єктивна історична конечність вимагає, аби між західною Європою і Москівщиною повстала самостійна українська держава. Потрібно се для осягнення і утрєвалєння європейської рівноваги, є се в інтересі народів австро-угорської держави, а передовсім в інтересі німецького народу в обох цісарствах, а для українського народу було б се здійсненнем вікових його мрій і зусиль.

В зрозумінню сеї історичної конечности російські Українці покликали до життя центральну загально-

3*

національну організацію, яка взяла на себе репрезентацію під теперішню хвилю національно-політичних і соціально-економічних інтересів українського народу в Росії. Організацією сею є „Союз визволення України“.

В Союзі репрезентовані всі ті політичні напрями, що стоять на становищі державної самостійности українського народу, а реалізацію своїх національно-політичних і економічних стремлінь в даний момент звязують з розбиттям Росії у війні.

Національно-політичною платформою Союзу є державна самостійність України.

Формою правління самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішнім устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язовими і релігійними свободами для всіх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої українсько-російської території буде Союз обстоювати за створенням з усіх земель, заселених українським народом в Австрії, особного автономного краю.

Одночасно зі збудованням самостійної української держави має бути переведена радикальна аграрна реформа на користь селянства. Є се основий економічний постулат „Союза визволення України“.

Практичною своєю задачею ставить „Союз визволення України“:

1. Організацію українських суспільних сил для переведення в життя постулатів Союзу.

2. Переведенне національної громадсько-політичної організації українсько-російських земель, о скільки вони будуть окуповані у війні з Росією.

3. Приготованне скликання українського національного конгресу, який би заняв становище про форму правно-державної організації відібраних від Росії в наслідок війни чи на основі рішення міжнародної конференції українських земель, про внутрішній політичний устрій, аграрну справу і пр.

4. Виступи в обороні інтересів українського народу і його національно-державних змагань перед правительствами воюючих держав і перед міжнародними конференціями.

5. Популяризацію української справи в Європі через видавництво публікацій, кореспонденцій і пр.

„Союз визволення України“ в своїй діяльності стоїть в контактї з австрійськими Українцями.

Вірячи в остаточну побіду австро-угорської і німецької армій і в розбитте Росії, вірять Українці і в те, що на руїнах Російської імперії, сеї тюрми народів, встане

Вільна Самостійна Україна.

За „Союз визволення України“ :

В. Дорошенко, А. Жук, М. Меленевський, А. Скоропис-Йолтуховський.

Видання „Союза визволення України“.

Редакція й склад видань:

Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, II. Stock, Tür 19.

I. Часописи:

1. **Вістник Союза визволення України**, український орган Союза. Виходить у Відні від жовтня 1914. р. Досі вийшли чч. 1—10.
2. **Ukrainische Nachrichten** (Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina). Виходить у Відні від кінця вересня раз на тиждень. Досі вийшли чч. 1—24.

II. Книги й брошури:

1. **Тарас Шевченко**. Кобзар. Вибір поезій, випуск I., Відень, 1915. (Випуск другий друкується.)
2. **Prof. M. Hruschewskyj**, Ein Überblick der Geschichte der Ukraina. („Короткий огляд історії України“.) Відень, 1914. (Вичерпане.)
3. **М. Хрушевски**, Прѣгледъ на украинската история. София, 1914. (Той самий огляд по болгарськи.) З картою України.
4. **Др Л. Цехелски**, Не освободительница, а потисница на народитѣ. (Какъ Русия „освободжава“ Украина.) София, 1914. З картою України. В додатку до брошури подані відозви Союза визволення України до громадської думки Європи, до болгарського народу та платформа Союза.
5. **Rusia Tarista** — asupritoarea poroarelor. Царська Росія — гнобителька народів. (По румунськи.) Букарешт, 1914. З картою України. Зміст: З. Арборе, Український народ (замість передмови); Др Л. Цегельський, Не освободителька, а гнобителька народів; До громадської думки Європи, Платформа Союза й його відозва до румунського народу.
6. **Українські колядки**. Відень, 1914. (Вичерпане.)
7. **Der Krieg, die Ukraina und die Balkanstaaten**. Відень, 1915. Зміст: Др Л. Цегельський, Як Росія „визволяла“ Україну; його-ж нариси: Україна й Румуни, Україна й Болгари, Україна й Туреччина; відозва Союза визволення України до балканських народів і до громадської думки Європи; платформа Союза.
8. **В. Дорошенко**. Півторасти літ української політичної думки (Короткий огляд визвольно-самостійницьких змагань на російській Україні), Відень, 1914.
9. **Відомости про російську Україну** (Січовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарні „Союза визволення України“.
10. **Січ**. Календарь Союза визволення України на рік 1915. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку.)

11. **Др. Володимир Левицький.** Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915.
 12. **Др. Л. Цегельський.** З чого виникла війна та що вона нам може принести. Відень, 1915.
 13. **Др. Вол. Старосольський,** Національний і соціальный момент в українській історії. Відень, 1915. (Друкуеть ся і незабаром вийде.)
 14. **Вол. Темницький,** Українські Січові Стрільці. Відень, 1915.
 15. **Україна, Росія й Туреччина.** Збірник статей на турецькій мові. З картою України. Царгород, 1915. Зміст: 1. Передмова від видавців, 2. Др. Л. Цегельський — Україна й Туреччина, 3. Проф. М. Грушевський — Короткий огляд української історії, 4. В. Дорошенко — Політичні партії на російській Україні, 5. М. Меленевський — Культурна праця Українців, 6. А. Жук — Російська Україна в числах, 7. Відозва Союзу до турецького народу, 8. Відозва його „До громадської думки Європи“, 9. Платформа Союзу.
 16. **S. Rudnizkyj,** L'Ucraina e gli Ucraini, Рим, 1914. З картою України.
 17. **Prof. M. Hruschewskyj,** Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung. Відень, 1915 (Незабаром вийде з друку).
 18. **George Cleinow,** Das Problem der Ukraina (Незабаром вийде з друку).
 19. **Prof. Dr. Otto Hoetzsch,** Die ukrainische Frage (Незабаром вийде з друку).
 20. **Г. Бочковський.** Україна та українська справа. Прага, 1915. По чеськи. Незабаром вийде з друку.
- Крім того готують ся до друку: Історія й географія України по німецьки, брошура про Україну й Швецію на шведській мові і т. п.

III. Листкові видання:

(Відозви й метелики.)

1. **До українського народу в Росії.** Львів, у серпні 1914 (по українськи)
 2. **До громадської думки Європи** (по німецьки, французьки, італійськи й англійськи). Відень, 25. VIII. 1914.
 3. **До болгарського народу** (по болгарськи й німецьки).
 4. **До румунського народу** (по румунськи й німецьки).
 5. **До шведського народу** (по шведськи й німецьки).
 6. **До турецького народу** (по французьки й німецьки).
- } Всі 25. VIII. 1914.
} у Відні.
7. **Салдате — озирнись!** (Відозва Союзу до Українців, салдатів російського війська.) Царгород, в падолисті 1914.

8. **Солдатамъ русской арміи!** (Відозва до російського війська, по московськи.) Царгород, в падолисті, 1914.
9. **Аскер!** Відозва Союзу до турецьких жовнірів (аскерів) в справі розповсюдження відозв чч. 7 і 8. (По турецьки, в грудні 1914.)
10. **Der Bund zur Befreiung der Ukraina.** Платформа Союзу. Відбитка з ч. 1. „Ukr. Nachr.“ (те саме по англійськи, французьки й італійськи.) Відень, 1914.
11. **A. Zuk,** Die russische Ukraina (Flächenraum, Gebietseinteilung und Bevölkerungst Statistik). Відбитка з ч. 3. „Ukr. Nachr.“. Відень, 1914.
12. **Йогож,** L' Ucraina russa, Рим, 1914 (Те саме по італійськи).
13. **W. Doroschenko,** Die politischen Parteien in der russischen Ukraina (відбитка з ч. 4. „Ukr. Nachr.“). Відень, 1914.
14. **W. Doroschenko,** Brevi cenni dei partiti politici dell' Ucraina, Рим, 1914 (по італійськи).
15. **Букварь** (для полонених Українців). Царгород, 1914. З друкарні Союзу.

На складі Союзу є також видана накладом „Української Соціально-демократії“ брошура **Парвуса**, На оборону демократії проти царизму! Авторизований переклад з німецької мови. *Зі спеціальною перед-*
мовою автора до українського видання. 1914.

